

Kameraovervågning som krise

Af Eskil Halberg

Definition af overvågning: Systematisk monitorering af adfærd, der har mulighed for at ændre karakter.

Vi har overvåget hinanden længe. Overvågningen foregår på hospitaler, skoler, arbejdspladser mm. Vi overvåger de kendte og sportsstjernernes præstationer. Vi lever i et gennemreguleret samfund, hvor alle registrerer sig på alle leder og kanter for at modtage sociale overførsler, for at kunne komme til lægen og for at kunne stemme til valg. Politiet registrerer folk, der har begået kriminalitet og holder oplysningerne i en årrække. Det danske samfund er et overvågningssamfund. Senest har politikerne så fundet det nødvendigt med kameraovervågning af gader og pladser i bl.a. København.

Men netop kameraovervågning forekommer at være et tegn på en institutionel krise, da denne teknologi virker forældet, inden den er taget i brug. Vi vil i denne tekst i stedet forsøge at forestille os andre former for overvågning, der vil kunne komme institutionernes krise i forkøbet.

Teksten forløber i tre trin. Den indledes med en kort præsentation af de disciplinære institutioners krise, og deres forsøg på omstruktureringer. Herefter vil vi forsøge at problematisere to nyere former for overvågning, nemlig en (gen)introduktion af dusørjægeren og en problematisering af det sociale netværks-site facebook.com. Disse to eksempler skal vise hvorledes overvågningen antager stadig mere uoverskuelige og decentrale principper.

Den trimmede krop i det disciplinære rum

I de disciplinære institutioner som skoler, universiteter, arbejdspladser, sygehuse og ikke mindst fængsler bliver kroppene regeret for fortsat at øge deres produktive kræfter. I fængslet skal fangerne f.eks. genopdrages og læres, hvorledes det ikke kan betale sig at bryde de gældende love. Gennem en række panoptiske overvågnings- og disciplineringssteknikker, bliver menneskene i disse institutioner

styret med henblik på, at regulere uegnet eller ikke-hensigtsmæssig adfærd. I skolens klasseværelse er kateteret placeret i den ene ende af rummet, somme tider endda på et forhøjet plateau, der gør det muligt for en enkelt lærer, at overvåge en helt klasse med elever. Lignende teknikker findes på industriarbejdspladsen og sygehuset. På sygehuset er overvågning af patienter helt afgørende for, at der kan sættes ind med behandling, og rationelle teknikker til regulering af adfærd er derfor nødvendige.

Gilles Deleuze mener imidlertid at kunne ane en krise i disse institutioner, der også ifølge Foucault havde sin storhedstid i starten af det 20. århundrede (Deleuze 2006:212). Krisen opstår idet mennesker får fri fra skole, bliver raske, går hjem fra arbejde eller bliver færdiguddannede. Hermed forlader de produktive kroppe den trimmede og disciplinære institution for at myldre ud på gader og i parker, hvor institutionerne ikke kan nå dem. Der er fortsat ressourcer i disse kroppe, men den er utøjet og uslebet. Der er derfor fortsat potentielle produktive kræfter at regulere. Normer og kultur for god opførsel i hjemmet og på gaden er ikke tilstrækkelig.

Deleuze hæfter sig ved, at de omtalte institutioner skal forstås som en disciplineringsproces med en start og en slutning (Deleuze 2006:214): Fra syg til rask, fra krop uden kompetencer til en krop med kompetencer, fra en krop uden købekraft til krop med købekraft. Når et forløb i en given institution er gennemløbet står kroppen igen udenfor den disciplinære rækkevidde. Institutionen ophører og kan derfor heller ikke længere disciplinere menneskene. Kameraet er et forsøg på at etablere endnu et disciplinerende rum, gaden, i forsøget på fortsat at optimere det levende.

Kameraet som kontrol og overvågningsapparat er et forsøg på at gøre gaden til et disciplinerende rum. Visheden om kameraet i gaderummet medvirker til en selvdisciplinering. Installeringen af kameraet i det offentlige rum er et forsøg på at gøre gaden til et rum som skolen eller fængslet. Styringsteknikken er altså ikke kvalitativt anderledes end tidligere teknikker under de disciplinære institutioner. Det nye er blot, at teknikkens omfang bliver udvidet til gader, pladser, parker eller andre udendørs byrum. Man vil institutionalisere byens rum og også her forsøge at trimme kroppenes uregerlige kræfter.

De disciplinære institutioners krise

Installeringen af kameraovervågning kan i ovennævnte sammenhæng virke som et eksempel på mangel på opfindsomhed eller, som Deleuze nævner, et tegn på institutionel krise. Politisk tænker man stadig i overvågningsløsninger der overvejende hører det 20. århundrede til. Kameraet i det offentlige rum er derfor ikke et tegn på ændrede kontrol- og disciplinformer fra politisk hold, men derimod et tegn på politisk afmagt. Kameraovervågning er et desperat udslag af manglende evne til at kunne disciplinere og i øvrigt øve indflydelse på byens borgere.

Institutionerne fra industrikapitalismen har ikke evnen til at trimme byens befolkning, og kameraet er allerede en forældet teknik. Institutioner som skoler, arbejdspladser, sygehuse/plejehjem og universiteter forsøger at omstille de gamle styresystemer til nye, med større eller mindre succes. På skolen taler man nu om livslang læring, på arbejdspladsen forsøger man at nedbryde skellet mellem arbejde og fritid, sygdomsbekæmpelse er blevet til forebyggelse og plejehjem er blevet til hjemmepleje

(Deleuze 2006:218). Alle disse omorganiseringer er et forsøg på at nedbryde de institutionelle skel og decentralisere institutionerne. På den måde er vi altid i gang med, og aldrig færdige med, f.eks. at lære, og at forebygge potentielle sygdomme. Den nye organisering har som mål altid at være i gang og aldrig være forbi.

Kameraet er dog netop, i modsætning til dette, et forsøg på, at overvåge centralt frem for, at lade de institutionaliserede rum flyde ud i krogene. Derfor kunne spådommen lyde: Kameraet er håbløst forældet og fra politisk hånd et tegn på, at byens grupperinger og deres kampe er ude af politisk kontrol. Der famles i blinde efter midler til at skabe orden i det uordnede urbane rum.

Som et politisk alternativ til overvågningen vil der i det følgende blive præsenteret to alternative forslag. Søren Pind (MF for Venstre) har foreslået fodlænken og jeg vil forsøge, at fortsætte i samme radikale spor. Metodisk er det et forsøg på, at gennemløbe konsekvenserne af diagnosen som præsenteres ovenfor.

Dusørjægeren – en privatisering af politiet

En langt mere gennemgribende og decentral kontrolteknik, end vi ser med kameraovervågning, skal man måske til det vilde vesten for at finde. I Lucky Luke-tegneserien Dusørjægeren finder vi en piberygende mand med skæg og hat. Dusørjægeren lever af at fange forbrydere mod betaling. Dusørjægeren Elliot Belt bryder sig ikke om Lucky Luke: ”Æv! Skruebrækker” tænker han idet Lucky Luke afleverer en forbryder til sheriffen uden betaling (Morris og Gosciny 1984:3). Elliot Belt kommer i byens saloons og gader og blandt almindelige lægmænd for at holde sig orienteret om, hvad der sker af kriminel aktivitet i byen og hvem sheriffen finder værd at udlove dusør på.

Dusørjægeren er en slags selvudnævnt privatiseret politipatrulje, der gennem opslag på saloonen og andre steder finder informationer om, hvem der er kriminelle og hvor stor dusøren er for at fange forbryderen. Opslagene – ofte med et billede af den eftersøgte og beløbet, der gives i dusør - kan ses som en måde at gøre dusørjægergerningen gennemskuelig på.

Den demokratiserede og decentraliserede politibetjent kan kalkulere med, hvorledes udgifter og indtægter kan opvejes med et positivt afkast. Dusører på kriminelle er et forsøg på at skabe et privat marked for politipatruljen, hvor udbud og efterspørgsel er de regulerende mekanismer. Da alle, også de kriminelle, kender til sheriffen er det ofte vanskeligt for denne at færdes dér, hvor de kriminelle og deres aktiviteter findes. Sheriffen og Kavaleriet har ikke mulighed for at udpege og plukke de rette kriminelle ud, da forbryderne hurtigt gennemskuer i hvilket ærinde de kommer. Uniformen er det umiddelbare tegn på autoriteten. Dusørjægeren, derimod, er kun potentielt farlig for kriminelle, da han ikke med sikkerhed er på jagt efter forbrydere. Omvendt er dusørjægeren altid på arbejde, da han/hun til enhver tid vil være parat til at gå på jagt. Således kan dusørjægeren færdes i miljøer og steder i byen, hvor politiet ikke kan færdes, uden at de kriminelle aktiviteter skjules. Dusørjægeren kan tilmed skifte erhverv, så han sommetider er kriminel og sommetider politipatrulje.

Dusørjæger-teknikken kan altså siges at være statens privatisering af ordensmagten. Statens eneste udgift vil være de dusører, der uddeles til dusørjægere efter deres fangst. Hvis denne form for kontrolteknik blev gennemført ville kameraovervågning potentielt være overflødig. Dette af to grunde: For det første kan dusørjægeren agere socialt og geografisk mobilt. Dusørjægeren kan altså være en mobil overvågningsteknik, et kamera, der følger efter den potentielt kriminelle. For det andet vil dusørjægeren tilmed – i modsætning til kameraet – øjeblikkeligt kunne gribe ind overfor lovovertrædere.

Den disciplinære kameraovervågning bliver erstattet af den decentrale kontrol gennem befolkningens potentielle selvovervågning.

Alle er potentielle dusørjægere, da dusøren øger incitamentet for at starte dusørjægevirkingsomhed. Dette kunne principielt føre til, at hele befolkningen i byer eller andre områder var dusørjægere. Således ville alle menneskenes øjne fungere som kameraer, der tilmed øjeblikkeligt kunne gribe ind overfor lovovertrædelser.

Vi har set små anløb til disse tendenser, med selvtægtgrupper på Nørrebrogade under optøjerne efter Ungdomshusets rydning. Stikkervirkingsomhed kan også ses som anløb til en slags decentraliseret politipatruljering. I forbindelse med den usikre situation i Irak har udbredelsen af private vagtværn også ført til debat om dette emne. Der er altså optræk til en radikalisering af kontrolmekanismerne fra politisk side, men kameraet er ikke et eksempel herpå. Den følgende figur kan, trods en helt anden oprindelse, alligevel sammenlignes, idet overvågning bliver til decentral selvkontrol. Som da alle potentielt blev lurende kameraer.

Facebook som selvvalgt selvovervågning

Det sociale netværks-site facebook.com, har et klæbende rygte knyttet til sig: CIA bruger facebook som et kartotek af personlige oplysninger, som, når de har brug for det, kan søge i og finde gud og hver mand. Facebook har eftersigende også været brugt som kildemateriale til at bevise en persons tilknytning til gerningsmanden i en forbrydelse. Det var tidligere også umuligt, at slette de oplysninger man lagde ud på hjemmesiden, fordi ens profil ikke kunne lukkes ned, men kun ændres. Denne ”fejl” er nu rettet, så man kan komme ud af det mytiske ”CIA-arkiv” hvis man har lyst. Det interessante er, at det er de færreste der har lyst til exit. På trods af, at billeder, der uploades på sitet, tilhører facebook, bliver folk ved med at udsmykke deres profiler med personlige billeder af venner og familie.

Man kan knytte såkaldte grupper til ens profil, der opfordrer facebook til at ophæve ejendomsforholdene og lade billeder på profilerne være folks egne. Tendensen med Facebook-konceptet er, at man indgår i kritisk dialog, frem for at undlade at benytte sig af sitet.

Udover personlige billeder af topløse venner og familieselskaber samt oplysninger om alder, partnerforhold, tilknytning til arbejdsmarkedet, e-mailadresser og telefonnumre er der også andre former for oplysninger at hente.

Det helt centrale i dette sociale værktøj er nemlig, at man bliver venner og løbende kommunikerer med hinanden, ofte uden hensyntagen til private grænser: ”Hej Martin. Tak for sidst, du blev godt nok fuld sidst på aftenen, hva’? Men vi andre gik på morgenværtshus og hørte Kim Larsen”.

For det første udstiller venner hinanden på sitet, men samtidig er der tilsyneladende en udbredt villighed til at dele oplysninger med hinanden. Selv ret intime detaljer kan indimellem læses på profilerne. Overvågningen forekommer at være frivillig. Man er selv interesseret i at udstille sig selv. Det ligner en form for narcissisme.

Den sociale udveksling af personlige oplysninger er en forudsætning for at være troværdig på disse sociale netværk-sites. Meget aktivitet, mange personlige kommentarer, billeder og andet gør ens profil interessant for andre og hermed øges muligheden for, at netop ens egen profil bliver kendt af mange, hvormed den tilknyttes mange andre. Fremlæggelsen af personlige oplysninger er altså betingelsen for, at man har en succesfuld identitet på Facebook. På denne måde bliver frivillig selvovervågning udgangspunktet for socialt samvær. Spørgsmålet er, i hvilket omfang denne udveksling af personlige oplysninger er adfærdsregulerende. En ting er dog sikkert: gennemsigtighed er efterstræbelsesværdigt. Det bliver et ideal, at kunne vise sine personlige detaljer. Rygterne om CIA-arkiv, er altså ikke særligt relevante, da pointen netop er, at Facebook er et sted for frivillig og selvudført overvågning af sig selv og andre. Man vil gerne overvåges og reguleres.

Afslutning

Dusørjæger-teknikken og facebook-effekten er to eksempler på overvågning som gør kameraovervågning til en forældet teknik, når det gælder om at disciplinere kroppene i det offentlige (by)rum. Vi vil med dette indslag i debatten og med disse idéer, opfordre Søren Pind og andre politikere til at fortsætte med at komme med radikale alternative overvågningsmetoder. Byrummets politikere bør være mere opfindsomme end kamerateknikken, der meget ligner en famlen i blinde efter en periode med uregerlighed og utøjlet oprør i gaderne. Kameraerne kan ødelægges, peges mod Søren Pind, folk kan maskere sig mm. Kameraet bliver aldrig den teknik, der sætter en stopper for graffiti, shop-lifting og andet utilsigtet adfærd.

Litteratur

Deleuze, Gilles: Forhandlinger (2006), Det lille FORLAG, Danmark. Uddraget: Kontrol og tilblivelse side 203-220.

Gosciny, René og Morris: Lucky Luke nr.17 – Dusørjægeren (1984), INTERPRESSE, Belgien.